

Derek KOTARA

Aktywizacja i wsparcie człowieka starszego na przykładzie mieszkańców Szwajcarii

O coraz mniejszy jestem – jak gwoździak,
Ostatni gwoździak – mówią – do własnej trumny.
Trzeba aż tyle nocy płakać z głupoty
I teraz dopiero – mówią – rozumny?

K.K. Baczyński¹

Starość została usunięta ze świadomości zbiorowej. Została zamknięta w domach spokojnej starości, wyparta przez kult młodych. Celem opracowania jest próba pokazania, jak w bogatym, dynamicznie rozwijającym się społeczeństwie Szwajcarii – pod wieloma względami wyjątkowym – podchodzi się do ludzi w podeszłym wieku. Szukam odpowiedzi na pytanie, czy praktyka Szwajcarów wobec seniorów jest godna naśladowania przez inne społeczeństwa.

Współczesny obraz starości wyznaczają odmienne niż w przeszłości czynniki. Dawniej patrzono na ten okres z perspektywy naturalnej kolei życia. Dzisiaj dzięki rozwojowi medycyny ludzie dożywają sędziwego wieku, przekraczającego o kilkanaście lat ten osiągniany jeszcze niedawno, co jest niewątpliwym sukcesem XX stulecia. W bogatszych częściach świata przeważa liczebnie nad ludźmi młodymi generacja trzeciego wieku. Europa stanowi region najstarszy pod względem demograficznym, co generuje nowe problemy, nieznane jeszcze przed kilkudziesięciami laty. Struktura społeczna w Szwajcarii (na podstawie danych World Development) kształtuje się tak, jak przedstawiono w tabeli 1.

¹ K.K. Baczyński, *Starość*, [w:] idem, *Wiersze wybrane*, Warszawa 1990.

Tabela 1. Struktura społeczna Szwajcarii

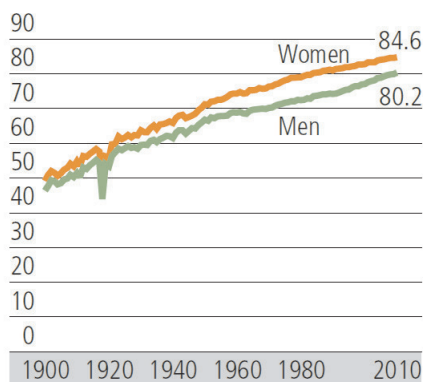
Liczba ludności Szwajcarii [w mln]			Średni roczny wzrost liczby ludności [w %]		Rozkład wiekowy populacji Szwajcarii [w %]		
2000	2012	2025	2000–2012	2012–2025	wiek 0–14	wiek 15–64	wiek 65+
7,2	8,0	8,9	1	1	15	68	17

Źródło: *World Development Indicators: Population Dynamics*, The World Bank, Data Catalog 2012.

We współczesnym społeczeństwie szwajcarskim – podobnie jak i w innych krajach europejskich – długość życia wzrasta. Ilustruje to rys. 1.

Wśród osób starych przeważają kobiety. Wśród nich wiele jest samotnych i owdowiałych. Zjawisko to socjologowie określają mianem feminizacji starości. Gerontolodzy i demografowie szwajcarscy często podkreślają, że problemy ludzi starszych to przede wszystkim problemy starszych samotnych kobiet. Według danych prognostycznych w Szwajcarii do 2050 roku liczba osób po 60. r.ż. wzrośnie do 2 milionów (rys. 2)².

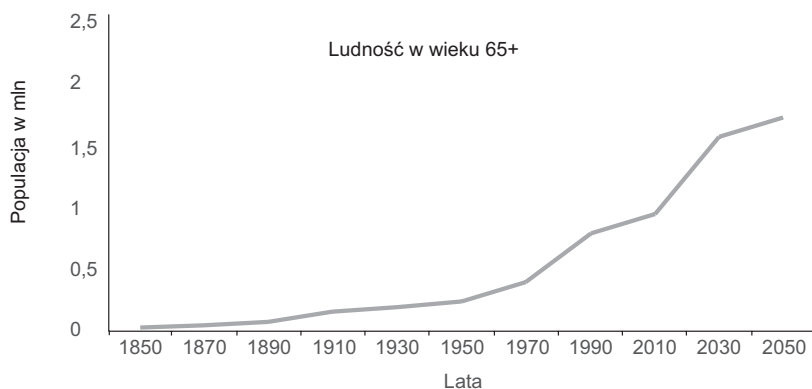
Szwajcarski Federalny Urząd Statystyczny przedstawił prognozę wzrostu liczby ludzi starszych w latach 2010–2050. W 2010 roku prognozowano trafnie wzrost o 7,5%, a w roku 2050 będzie się on kształtował na poziomie 10%³. Już aktualnie mieszkańcy, którzy osiągnęli wiek podeszły, stanowią liczną grupę. Tabela 2 prezentuje liczbę ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym w 2012 roku w poszczególnych kantonach Szwajcarii.

Rys. 1. Tendencje wzrostu długości życia obywateli Szwajcarii na przełomie XX i XXI wieku

Źródło: H. Wyder, E. Burnier, *Social Security*, [w:] B. Morgenthaler, A. Grossenbacher, *Statistical Base and Overviews*, Neuchâtel 2010, s. 32.

² *Two Centuries of Swiss Demographic History. Graphic Album of the 1860–2050 Period*, Neuchâtel 1998, s. 33.

³ *Ibidem*, s. 55.

Rys 2. Prognoza wzrostu liczby osób w podeszłym wieku w 2050 roku w Szwajcarii

Źródło: *Two Centuries of Swiss Demographic History. Graphic Album of the 1860–2050 Period*, Neuchâtel 1998, s. 33.

Tabela 2. Liczba ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym w poszczególnych kantonach Szwajcarii

Kanton	Ogólna liczba ludności	Ludność w wieku powyżej 65 r.ż.
Bern	992 617	192 915
Luzerne	386 082	63 205
Uri	35 693	6 669
Schwyz	149 830	23 553
Obwalden	36 115	5 851
Nidwalden	41 584	7 234
Glarus	39 369	7 115
Zug	116 575	18 355
Fribourg	291 395	42 007
Solothurn	259 283	47 267
Basel-Stadt	187 425	38 649
Basel-Land	276 537	56 372
Schaffhausen	77 955	15 473
Appenzell A. Rh.	53 438	9 679
Appenzell I. Rh.	15 717	2 747
St. Gallen	487 060	81 102
Graubünden	193 920	36 416
Aargau	627 340	101 234
Thurgau	256 213	40 753
Ticino	341 652	71 889
Vaud	734 356	117 744
Valais	321 732	57 234
Neuchâtel	174 554	31 756
Geneva	463 101	75 727
Jura	70 942	13 400
Zurich	1 408 575	234 272

Źródło: Statistical Data on Switzerland 2012, Federal Department of Home Affairs FDHA, Neuchâtel 2013, s. 4; Structure of the permanent resident population by canton, 31.12.2012.

Z analizy danych zebranych w tabeli 2 wynika, że największy odsetek ludzi w wieku powyżej 65 lat mieszka w centralnej Szwajcarii (50% populacji). Region ten jest zamieszkały przez 765 879 osób, spośród których 381 477 to ludzie starzy.

W regionie Escape Mittelland, obejmującym takie kantony jak: Bern, Fribourg, Solothurn, Neuchâtel, Jura, ogólna liczba mieszkańców wynosi 1 788 791, w tym powyżej 65. r.ż. – aż 327 345 (18% populacji).

Ten sam odsetek mieszkańców w wieku poprodukcyjnym mieszka w Northwest Switzerland (północno-zachodnia Szwajcaria) – 1 091 302 mieszkańców i 196 255 ludzi w wieku podeszłym (18%). Kolejny region Szwajcarii – Jezioro Genewskie obejmujący kantony Vaud, Valais, Geneva zamieszkiwało w 2012 roku 1 519 189 osób, z czego 250 705 to ludzie w wieku starszym (17%). Wschodnia Szwajcaria liczy 1 123 672 ludności, z czego 193 285 to mieszkańcy, którzy ukończyli 65 lat (również 17%).

Szwajcarzy z niepokojem analizują dane demograficzne i zwiększającą się liczbę osób powyżej 65. r.ż. Czy to oznacza, że ich postawa wobec ludzi starych jest negatywna? Jej wskaźnikiem są działania państwa i społeczeństwa szwajcarskiego zmierzające do optymalnego poradzenia sobie z problemem demograficznego starzenia się społeczeństwa.

W raporcie zatytułowanym *Ageing Workforce Can Play Greater Role* wskazuje się na konieczność aktywizacji ludzi w podeszłym wieku i włączenia ich do aktywnego życia społecznego⁴. Jest on ukoronowaniem dążeń instytucji *non-profit*, działających na terenie Szwajcarii, starających się przekonać pracodawców prywatnych i instytucjonalnych do zatrudniania ludzi w podeszłym wieku. Z danych raportu wynika, że 70 z 80% przedsiębiorstw szwajcarskich zatrudniło emerytów na stanowiskach pracowniczych w swoich firmach. Prognozy wskazują, że zatrudnienie osób po 50. r.ż. wzrośnie o kolejne 25% w nadchodzących latach.

Zagadnienie aktywizacji ludzi w podeszłym wieku należy do zadań grupy eksperckiej rekrutującej się spośród ekonomistów Avenir Suisse oraz Zurych Cantonal Bank. Corocznie w Zurychu organizowane są seminaria, w czasie których następuje analiza danych dotyczących zatrudnienia ludzi starszych oraz formułowane są propozycje i zgłaszane są projekty podobnych rozwiązań służących budowie wysokiej jakości standardów życia ludzi po 50. r.ż. w Szwajcarii. Podejmowane są starania zmierzające do zmiany poglądów sześćdziesięciolatków, którzy – jak podaje profesor George Sheldon – „nie podejmują pracy,

⁴ *Ageing Workforce Can Play Greater Role*, <http://origin.swissinfo.ch/eng/ageing-workforce-can-play-greater-role/5045090> [dostęp: 28.06.2014].

mimo takiej możliwości, ponieważ nie chcą odbierać szansy na zatrudnienie młodym ludziom”⁵.

W raporcie wymienione są formy kierowanych do seniorów szkoleń, których celem jest zarówno zmiana podejścia starszej generacji do kwestii powrotu do pracy, jak i podniesienie ich kwalifikacji zawodowych po to, aby czuli się równie kompetentni jak młode, dobrze wykształcone pokolenie. Oferta szkoleń jest pokłosiem badań przeprowadzonych w grupie seniorów, które jednoznacznie wskazały, że stan zdrowia starszej generacji jest dobry i nie stoi na przeszkodzie, aby zwiększyć ich mobilność i elastyczność w podejściu do kwestii ponownego zatrudnienia.

W szwajcarskich instytucjach społecznych dominuje pogląd, że ludzie starsi stanowią znaczący kapitał społeczny, że są wartościową dla pracodawców grupą, gdyż wykonując zadania, są sumienni, lojalni, rzetelni, rzadziej zmieniają miejsce pracy. Skoordynowano zatem działania, o czym przekonuje przywołany już profesor Sheldon, między przedsiębiorcami, władzami, organizacjami pozarządowymi i środkami masowego przekazu w celu możliwości zatrudniania osób starszych⁶. W programach socjalnych zaleca się rozwój kształcenia ustawicznego i umiejętności starszych osób. Przedsiębiorcom proponuje się dostosowywanie stanowisk pracy do wieku pracowników i rozwój nietypowych form zatrudnienia. Praktyczna ich realizacja to:

- praca w niepełnym wymiarze godzin,
- praca na podstawie umów terminowych,
- praca na wezwanie,
- praca w domu,
- tworzenie biur wirtualnych.

Szwajcaria legitymuje się wśród krajów świata najwyższym odsetkiem osób w wieku między 55. a 64. r.ż. aktywne pracujących. Według danych OECD w 2013 roku wynosił on 70% (rys. 3)⁷. Jednakże liczba pracowników powyżej 60. r.ż. drastycznie zmniejszyła się na przestrzeni ostatnich 30 lat⁸.

Polityka społeczna Szwajcarii, której beneficjentami są ludzie w podeszłym wieku, podąża za wartościami humanitarnymi, pełniącymi rolę drogowskazu, wskazującymi kierunek działania. Wśród zadań polityki społecznej umieszczono następujące wartości:

- ochrona indywidualnej wartości i praw człowieka;

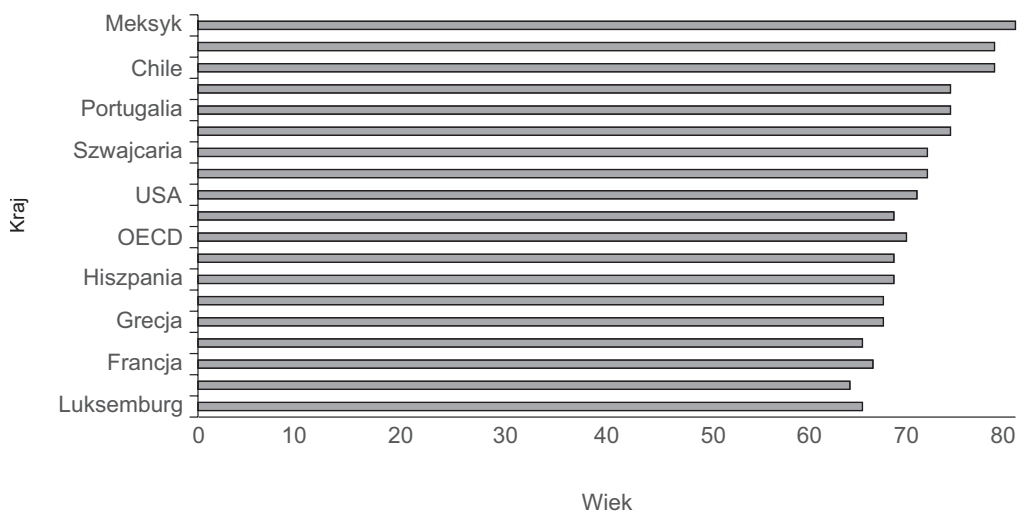
⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ *The Effective Age of Labour Market Exit Is High in Switzerland in International Comparison*, [w:] *OECD and G20 Indicators. Switzerland*, Paris 2013, s. 3.

⁸ Wynik badań prowadzonych przez naukowców z uniwersytetu w Bazylei.

- emancypacja grup zagrożonych wykluczeniem lub dyskryminacją;
- ochrona wartości wspólnotowych (solidarności międzyludzkiej, odczuwania więzi z innymi i wzajemnego szacunku);
- prawo do samostanowienia rodziny;
- prawo do bezpieczeństwa i ochrony przed szkodliwymi skutkami ryzyka;
- równość sytuacji i szans na sukces w rozmaitych rodzajach aktywności życiowej;
- prawo do dłuższego życia, lepszego zdrowia.

Rys 3. Wiek zatrudnionych pracowników w Szwajcarii i pozostałych krajach świata
 Źródło: *The Effective Age of Labour Market Exit Is High in Switzerland in International Comparison*, [w:] *OECD and G20 Indicators. Switzerland*, Paris 2013, s. 3.

Szwajcaria jest jednym spośród 49 krajów europejskich należących do Krajowej Instytucji Wspomagającej (Inclusive Europe). Realizuje programy unijne, których celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób w podeszłym wieku, zwiększenie ich elastyczności i mobilności życiowej oraz zawodowej.

Demokracja Szwajcarii gwarantuje ludziom w podeszłym wieku pełną opiekę socjalną. W 2008 roku przeznaczono 46% funduszu socjalnego dla osób powyżej 50. r.ż. Dystrybucja środków pomocy socjalnej zwiększyła się o 15% w 2010 roku w stosunku do roku 2008 i wynosiła – według danych Federalnego Urzędu Statystycznego w Szwajcarii – 1981,2 tys. CHF⁹.

⁹ H. Wyder, E. Burnier, *Social Security*, [w:] B. Morgenthaler, A. Grossenbacher, *Statistical Base and Overviews*, Neuchâtel 2010, s. 30.

Do realizacji zadań opieki społecznej są powołane w Szwajcarii następujące instytucje państwowe:

- Federal Social Insurance Office (FSIO) – Federalne Biuro Ubezpieczeń Społecznych;
- Old-age and Survivors Insurance Division – Departament Opieki Społecznej Seniorów;
- The Federal Office of Justice – Federalne Biuro Sprawiedliwości.

Działalność wyżej wymienionych instytucji oparta jest na przesłankach prawnych zawartych zarówno w konstytucji Szwajcarii, jak i w ustawach. Ogłoszona w kwietniu 1999 roku konstytucja usankcjonowała prawnie rozwiązanie sytuacji osób starszych w szerszym zakresie niż obowiązujące w tym czasie ustawodawstwo. W tytule III konstytucji (Federacja, kantony i gminy), w art. 111, 112 oraz 113 definiuje formy pomocy dla osób w podeszłym wieku w poszczególnych jednostkach administracyjnych Szwajcarii.

Gwarancje godnej starości zawarte są również w dokumentach prawa federacyjnego Szwajcarii. Są to: Federal Law on Old-age and Survivors' Insurance – federalne prawo osób starszych do ubezpieczenia społecznego; Federal Law on Occupational Old-age – federalne prawo do pobytu w domach opieki stacjonarnej dla osób starszych; Survivors' and Invalidity Insurance – ubezpieczenie osób niepełnosprawnych; Federal Law on Supplementary Benefits to Old-age – federalne prawo osób w podeszłym wieku do zasiłku; Survivors' and Invalidity Insurance (Bundesgesetz über Ergänzungsleistungen zur Alters-, Hinterlassenen- und Invalidenversicherung) – ubezpieczenie dla osób niepełnosprawnych. Rozgraniczenie prawa na system federalny i obowiązujący w kantonach wynika z charakteru systemu prawnego w tym państwie. Prawo federalne, jak podaje Maciej Aleksandrowicz, reguluje stosunki na linii federacja–kanton, jednocześnie pozostawiając tym ostatnim swobodę kształtowania pozycji prawnej gmin¹⁰.

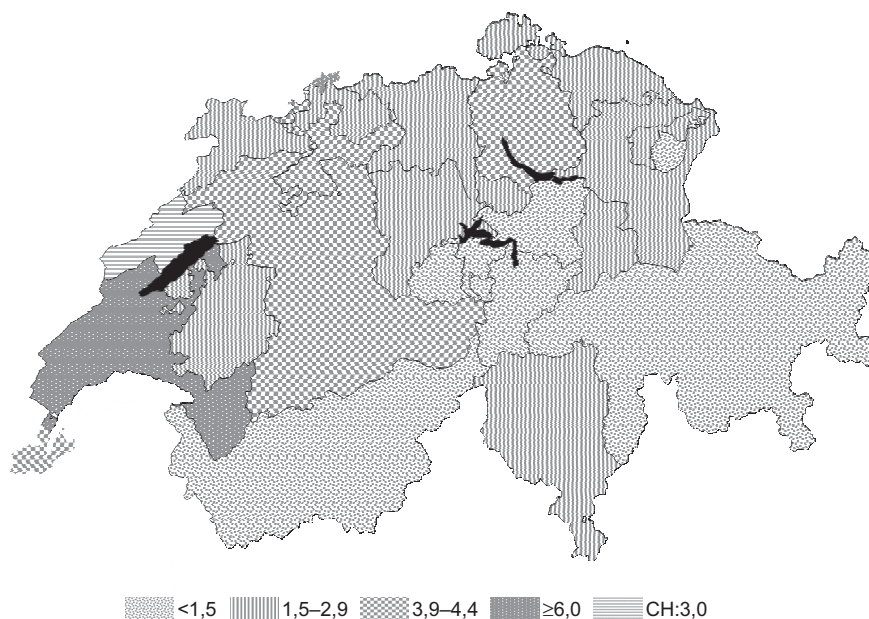
W Szwajcarii obowiązuje państwowy podstawowy system ubezpieczeń na starość i najbliższych krewnych na wypadek zgonu (1. filar, AHV). Mężczyźni, którzy ukończyli 65 lat, oraz kobiety, które ukończyły 63 lata (od 2005 r. 64 lata), mogą starać się o przyznanie im emerytury z 1. filaru, jeżeli zaliczone okresy opłacania przez nich składek trwały co najmniej jeden pełny rok. AHV przyznaje tym, którzy trwale na co dzień wymagają pomocy osób trzecich, odszkodowania z tytułu niemożności samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego. Wysokość tych świadczeń mieści się, w zależności od stopnia

¹⁰ M. Aleksandrowicz, *System prawny Szwajcarii: historia i współczesność*, Białystok 2009, s. 186.

uzależnienia danej osoby od pomocy innych, w przedziale 211–844 CHF miesięcznie.

Jeżeli świadczenia wypłacane przez AHV są niewystarczające do pokrycia potrzeb związanych z utrzymaniem, wówczas osoba zainteresowana może domagać się świadczeń uzupełniających, uzależnionych od wysokości dochodu.

Pomoc socjalna w poszczególnych kantonach rozkłada się pod względem odsetka osób z niej korzystających nierównomiernie. Ilustruje to poniższa mapa (rys. 4).

Kantony: Bern (BE), Lucerne (LU), Uri (UR), Schwyz (SZ), Obwalden (OW), Nidwalden (NW), Glarus (GL), Graubünden (GR), Zug (ZG), Fribourg (FR), Solothurn (SO), Basel-Stadt (BS), Basel-Landschaft (BL), Schaffhausen (SH), Appenzell A. Rh. (AR), Appenzell I. Rh. (I), St. Gallen (SG), Graubünden (GR), Aargau (AG), Thurgau (TG), Ticino (TI), Vaud (VD), Valais (VS), Neuchâtel (NE), Geneva (GE), Jura (JU), Zurich (ZU).

Rys. 4. Odsetek beneficjentów pomocy socjalnej w poszczególnych kantonach

Źródło: H. Wyder, E. Burnier, *Social Security*, [w:] B. Morgenthaler, A. Grossenbacher, *Statistical Base and Overviews*, Neuchâtel 2010, s. 30.

Największy odsetek korzystających z pomocy społecznej mieszka w zachodnim kantonie Neuchâtel (NE) i wynosi ponad 6% ogólnej populacji mieszkańców kantonu. Od 4,5 do 5,9% liczby mieszkańców kantonu Vaud, którego stolicą jest Lozanna, korzysta z różnych form opieki socjalnej. Rozkład procentowy obejmujący zakres od 3 do 4,4% beneficjentów jest charakterystyczny dla kantonu Bern. W zakresie od 1,5 do 2,9% korzystają z pomocy socjalnej mieszkańcy kantonów: Jura (JU), Basel-Landschaft (BL), Aargau (AG), Schaffhausen

(SH), Thurgau (TG) na północy Szwajcarii. W centralnej części kraju są to kantony: Lucerne (LU), Zug (ZG), Uri (UR), Schwyz (SZ), Nidwalden (NW), Obwalden (OW). Północno-środkowa część Szwajcarii to St. Gallen (SG). W części wschodniej ze świadczeń pomocy społecznej w zakresie poniżej 1,5% korzysta kanton Graubünden (GR) i w południowej Valais (VS).

Opieka społeczna w poszczególnych grupach wiekowych w Szwajcarii jest na poziomie wskazanym w tabeli 3 według danych statystycznych z 2010 roku.

Tabela 3. Odsetek osób objętych pomocą społeczną w Szwajcarii według kryteriów wieku, narodowości, płci [w %] (dane z 2012 roku)

Grupa wiekowa	%
0–17	5,1
18–25	4,2
26–35	3,5
36–45	3,8
46–55	3,6
56–64	2,8
65–79	1,8
80 lat i więcej	0,8
<i>Obywatele narodowości szwajcarskiej</i>	3,2
Mężczyźni	2,2
Kobiety	2,8
<i>Cudzoziemcy</i>	7,6
Mężczyźni	6,2
Kobiety	6,8

Źródło: Soziale Sicherheit Nr. 0350-1311-40.

Ogólna liczba osób objętych świadczeniami finansowymi i różnymi formami wsparcia wynosi 231 406 osób. Należą do nich: prawo do świadczeń pieniężnych i materialnych, całodobowa opieka nad osobą niemogącą samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności. Tym, którym nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej.

Wśród ludzi w wieku powyżej 65 lat 21,8% jest objętych materialną pomocą społeczną ze względu na trudną sytuację życiową. Osobom tym wypłacany jest zasiłek. Na podstawie danych raportu ochrony osób starszych w Szwajcarii wydanego w Genewie w 2012 roku można określić rodzaj wypłacanego zasiłku, jego wysokość oraz instytucję, w której gestii pozostaje zapewnienie osobom starszym pomocy materialnej¹¹. Raport sporządzony przez zespół dr Astrid

¹¹ A. Stuckelberger, *National Background Report for Switzerland*, Geneva 2012.

Stuckelberger z Instytutu Ministerstwa Ochrony Zdrowia Szwajcarii charakteryzuje się nie tylko statystycznym ujęciem problemu starości. Podejmuje również próbę ustalenia korelacji wysokości i rodzaju wypłaconego zasiłku z danymi dotyczącymi prewencji zachorowań wśród starszej populacji. Powstał on w ramach realizacji projektu unijnego Eurofamcare.

Zasiłki kierowane do osób starszych wypłacane są przez administrację poszczególnych kantonów w kraju. Ich wysokość zależy od bieżącej sytuacji materialnej osób starszych, która weryfikowana jest w czasie wizyt w domu – przyszłych lub aktualnych beneficjentów pomocy społecznej. Szwajcarzy nie uzależniają decyzji wypłaty zasiłku od stanu finansów rodziny starszej osoby. Opierają się przede wszystkim na danych wywiadu środowiskowego uzyskiwanych przez urzędników administracji kantonów. Jest to zabieg celowy, ponieważ dotychczasowe doświadczenia urzędów pomocy społecznej w Szwajcarii potwierdziły jednoznacznie, że sytuacja materialna najbliższych osoby starszej nie przekłada się w praktyce na jej jakość życia. Udzielając pomocy materialnej bez względu na stan majątkowy rodziny beneficjenta, można uniknąć wzrostu kosztów w przyszłości związanych z ewentualną hospitalizacją lub koniecznością stałej opieki pielęgnacyjnej osoby w starszym wieku. Rahel Strohmeier, profesor Uniwersytetu w Lucernie, dowodzi, że Szwajcaria jest krajem zmierzającym do centralizacji polityki socjalnej stosowanej wobec starszych osób na poziomie regionu. Oznacza to, że poszczególne kantony, które administracyjnie tworzą dany region Szwajcarii, dążą do prowadzenia wspólnej polityki socjalnej¹².

Inną formą pomocy jest pobyt w domu opieki stacjonarnej opłacany przez samorządy kantonów. W poszczególnych grupach wiekowych odsetek osób wymagających stałego wsparcia ze strony instytucji państwa kształtuje się na następujących poziomach:

- mieszkańcy w wieku od 66 do 75 lat – 19%;
- mieszkańcy powyżej 75 lat – 26%;
- mieszkańcy powyżej 80 lat – 4,9%¹³.

We wskazanych trzech grupach wiekowych dominują kobiety z powodu zbyt niskich uposażeń emerytalnych.

¹² R. Strohmeier, *(Re-) Organising elderly care: different institutional approaches in Italy, Norway and Switzerland, Paper for the International Conference at the Danish National Centre for Social Research (SFI) „Transforming elderly care at local, national and transnational levels”*, Session 15: Shifting local and national contexts of elderly care, Copenhagen, Denmark, 26–28 June 2008, s. 14.

¹³ *Income-poverty rates are high among the over-65s in Switzerland*, [w:] *OECD and G20 Indicators. Switzerland...*, s. 1.

Oprócz świadczenia zasiłków inne wskazane poniżej są dostępne dla seniorów w Szwajcarii. Są to:

- specyficzne materialne benefisy takie jak: badania kontrolne wykonywane przez lekarza, refundowanie leków wydawanych na receptę, opieka dentystyczna;
- bezpłatne usługi medyczne takie jak fizjoterapia, pobyt w szpitalach specjalistycznych, transport do/z szpitala¹⁴;
- dostęp do całodziennej lub godzinowej opieki w domu.

Do 2010 roku Szwajcaria nie stosowała w swoim systemie emerytalnym rozporządzenia nr 883/2004 Unii Europejskiej dotyczącego koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego¹⁵. Obecnie kraj ten dopasował swoje przepisy emerytalne do prawa Unii Europejskiej, mimo że nie jest jej państwem członkowskim. Do świadczeń emerytalno-rentowych realizowanych przez szwajcarskie kantony podlegających unijnej koordynacji należą:

- emerytura, emerytura kapitałowa, chociaż jej koordynacja ma charakter ograniczony ze względu na specyficzne warunki nabycia prawa do tego świadczenia,
- renta z tytułu niezdolności do pracy, w tym renta szkoleniowa,
- renta rodzinna,
- dodatek pielęgnacyjny.

Ubezpieczenie emerytalne w Szwajcarii opiera się na systemie trzech filarów:

- systemie ubezpieczeń społecznych państwa w starości i śmierci żywiciela rodziny (AVS, 1. filar),
- planie pracy Benefit (PP, 2. filar),
- indywidualnym emerytalnym ubezpieczeniu (3. filar).

Podstawowe emerytury i renty określane są jako AHV/Alters- und Hinterlassenenversicherung. Ich przeznaczeniem jest zabezpieczenie podstawowych środków do życia. 2. filar systemu emerytalnego to Berufliche Vorsorge / BV (G) lub Prevoyance (specjalistyczny). Składki na ten filar wymagane są od osób zatrudnionych. 3. filar realizowany jest w ramach dobrowolnego pracowniczego programu emerytalnego. Uczestniczący w tym programie oszczędzania emerytalnego korzystają z ulg podatkowych gwarantowanych przez państwo.

Szczególne regulacje unijne dotyczą renty socjalnej. Świadczenie to traktowane jest jako specjalne, o charakterze nieskładkowym, a prawo do niego przysługuje wyłącznie osobom zamieszkałym na terytorium Szwajcarii, o ile spełniają warunki wymagane przez szwajcarskie przepisy prawne.

¹⁴ A. Stuckelberger, op. cit., s. 38–39.

¹⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, DzU L 200 z 7.06.2004, s. 1.

Szwajcarzy swoimi instytucjonalnymi działaniami przekonują, że zadaniem pomocy społecznej jest nie tylko udzielanie wsparcia w celu przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej, lecz także niedopuszczenie do jej powstania. Problem ten sygnalizują instytucje państwowe oraz *non-profit*. W dokumentach instytucji zwraca się uwagę na rolę prewencji, która nie tylko pozwala zapobiegać problemom, lecz także obniża koszty pomocy społecznej.

W społeczeństwach nowoczesnych praca ludzi starych w wymiarze ekonomicznym traci na znaczeniu. Dzieje się tak dlatego, że zakłada się, iż ludzie ci utrzymują się z rent i emerytur. Nie jest brany jednak pod uwagę pozaekonomiczny walor pracy ludzi starszej generacji. Obejmuje on różne aspekty jego dobrostanu, takie jak chociażby utrzymanie dotychczasowej pozycji społecznej, zaspokojenie potrzeb psychospołecznych, ograniczenie samotności, motywowanie do systematycznej aktywności.

Szwajcarski system umożliwi również osobie powyżej 65. r.ż. dalsze formy kształcenia. Dzięki nim może ona podnieść swoje kwalifikacje i ponownie wrócić do aktywnego życia zawodowego. Kształcenie dorosłych prowadzone jest w formie korespondencyjnego nauczania oraz nauczania przez Internet. Forma *on-line* ma na celu podnoszenie poziomu edukacyjnego osób, niemogących z różnych powodów uczestniczyć w zajęciach, dla których specjalnie opracowane materiały dydaktyczne pozwalają na opanowanie wiedzy i umiejętności z zakresu wymaganego na stanowisku pracy. Dotyczy to przede wszystkim ludzi niepełnosprawnych lub z obszarów wiejskich.

Nauczanie poszczególnych przedmiotów za pomocą instrumentu, jakim jest Internet, zostało opracowane specjalnie na potrzeby osób uczących się samodzielnie. Zakres programów unormowany jest przez obowiązujące podstawy programowe uniwersytetów trzeciego wieku działających na terenie Szwajcarii. System edukacyjny na tym szczeblu nie jest jednolity i zależy od oświaty dla dorosłych powyżej 65. r.ż. Opracowują go indywidualnie władze oświatowe danego kantonu.

W programach określony jest optymalny zakres informacji podawanych dorosłym w procesie kształcenia. Zarówno bowiem zbyt mała ich liczba, jak i ich nadmiar nie są korzystne, m.in. nie sprzyjają poprawnemu rozwiązywaniu problemów. Ważna jest również sprawa komunikatywności informacji, tempa ich przedstawiania w kształceniu za pośrednictwem Internetu oraz stosunku zachodzącego między przetwarzaniem informacji a procesem ich zapamiętywania. Najważniejszą sprawą jest jednak wartość merytoryczna informacji i problem, jaki ma być rozwiązany. Programy edukacji seniorów uwzględniają trudności, jakie dorosłym uczącym się sprawiają ocena i selekcja informacji w aspekcie ich przydatności do konkretnych celów. Jest to zgodne z koncepcjami naukowymi, gdyż gerontolodzy i andragodzy przyjmują, że oddziaływanie

edukacyjne na ludzi w przedziale wiekowym 40–79 lat powinno opierać się m.in. na aktywności internetowej uczestników procesu kształcenia.

Szwajcaria jest krajem bardzo pozytywnie nastawionym wobec osób starszych. Tam każdy senior zajmuje ważne miejsce w hierarchii społecznej. Traktowany jest jako istotny podmiot kapitału społecznego. Problemy dotyczące tej kategorii wiekowej są rozwiązywane kompleksowo przez władze zarówno centralne, jak i lokalne.

ACTIVATION AND SUPPORT OF THE ELDERLY IN SWITZERLAND

Summary

The Swiss are anxiously concerned about the increasing number of people over 65 years old. Does this mean that Swiss have a negative attitude toward their elderly? No, the Swiss people, through their government, wish to achieve optimal solutions to the problems that the people in this growing demographic will face.

Forecasts indicate that the number of employed people in Switzerland over 50 years of age will increase by 25% in the coming years. Currently, about 80% of Swiss companies employ pensioners and the trend is growing.

The Swiss system offers further education and training to people over 65. There are various types of training available – namely correspondence courses and eLearning – that help seniors improve their professional qualifications and prepare to return to work in new careers. As a result, they are equally competitive with the younger, well-educated generations.

Swiss social institutions are dominated by the view that older people represent significant social capital and are valuable to employers. They are seen as more conscientious, honest, and loyal, and less likely to change jobs than other generations. Social policies that benefit the elderly follow humanitarian values that signal the country's social direction.

Switzerland tends to centralize its social policies aimed at the elderly at the regional level. This means that the cantons that make up each administrative region seek to pursue a common social policy. The Swiss argue that social assistance not only helps recipients overcome difficult situations, but also prevents such occurrences from even happening.

Switzerland has a positive orientation toward its elderly. It is a country where every senior holds an important place in the social hierarchy and is treated as a valuable part of the country's social capital. Both central and local authorities work together to solve the problems faced by this age group.

